

**Labklājības ministrijas
valsts sekretārei I. Jaunzemei**
Skolas ielā 28
Rīgā, LV – 1331
Ieva.Jaunzeme@lm.gov.lv

zināšanai: **Labklājības ministrijas Bērnu un ģimenes politikas departamenta**
vecākajai referentei K. Ventai- Kittlei
Kristine.Venta-Kittle@lm.gov.lv

Rīgā, 2014. gada 1.septembrī
2014-1-231

*Par nepieciešamajiem grozījumiem bāriņtiesu darba
un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidei*

Cienītā I.Jaunzemes kundze!

Biedrība „Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem „ZELDA”” (turpmāk – RC ZELDA) ir dibināta 2007.gadā ar mērķi veicināt cilvēku ar garīgiem traucējumiem tiesību ievērošanu un interešu aizstāvību. RC ZELDA savu mērķi īsteno pārstāvot personu ar garīgiem traucējumiem intereses valsts un pašvaldību institūcijās, sniedzot juridisko palīdzību, kā arī veicot pētījumus.

RC ZELDA laikā no 2013.-2015.gadam kopā ar citām deviņām Eiropas Savienības dalībvalstīm¹ veic Eiropas Savienības finansētu pētījumu par bērnu ar garīga rakstura traucējumiem (gan bērnu ar intelektuālās attīstības traucējumiem, gan bērnu ar psihiskām saslimšanām) pieeju tiesību aizsardzības līdzekļiem. Pētījumā tiek vērtēts, kā bērniem ar garīga rakstura traucējumiem tiek nodrošināta pieeja ārpustiesas tiesību aizsardzības līdzekļiem, kā arī administratīvajās, civil un krimināllietās.

Pētījuma ietvaros tika veikta arī 61 bāriņtiesu aptauja (atlase balstīta pēc iedzīvotāju skaita katrā pašvaldībā), un tika saņemtas 29 atbildes par bāriņtiesu darbu laika periodā no 2009.-2013.gadam. Jautājumi bāriņtiesām tika iedalīti 4 sadaļās:

- bērnu tiesību aizsardzība (tai skaitā bērnu ar īpašām vajadzībām un bērnu ar garīga rakstura traucējumiem tiesību aizsardzība);
- vecāku tiesības (tai skaitā vecāku ar garīga rakstura traucējumiem tiesības un bērnu ar garīga rakstura traucējumiem vecāku tiesības);
- bāriņtiesu darbības rezultāti (cik ik gadu bāriņtiesa izskata lietas, kurās ir iesaistīti bērni ar garīga rakstura traucējumiem un vecāki ar garīga rakstura traucējumiem);
- bāriņtiesu darbības metodes darbā ar bērniem ar garīga rakstura traucējumiem.

---

¹ Apvienotā Karaliste, Bulgārija, Čehija, Īrija, Lietuva, Rumānija, Slovēnija, Spānija, Ungārija.

Aptaujas rezultātā iegūtā informācija iezīmēja vairākas aktualitātes un trūkumus:

- 1) Datu trūkums par bērniem ar garīga rakstura traucējumiem - gan intervējot dažādus speciālistus, gan aptaujājot bāriņtiesas – RC ZELDA secināja, ka iestādes (gan iestādes, kas saņem sūdzības par bērnu tiesību pārkāpumiem, gan iestādes, kas veic tiešo darbu ar bērniem – bāriņtiesas, sociālie dienesti, pašvaldību administratīvās komisijas) neuzskaita atsevišķi datus par darbu ar bērniem ar garīga rakstura traucējumiem. Pētījuma gaitā tika novērots, ka šāda pieeja veicina to, ka darbā ar bērniem ar garīga rakstura traucējumiem netiek arī pielietotas atšķirīgas metodes.
- 2) Ierobežotas iespējas noskaidrot bērna viedokli „bērnām draudzīgā” veidā gan civilprocesa, gan administratīvā procesa ietvaros (piemēram, tiesas sēdes norise ārpus tiesas zāles), kopēju vadlīniju un metožu trūkums, un vispārējo principu atšķirīgs pielietojums praksē, tādējādi radot risku, ka netiek ievērotas bērna labākās intereses, vai bērna paustais viedoklis atšķiras no pieņemtā lēmuma, bet nesniedzot pamatojumu, kādēļ bērna viedoklis netika ņemts vērā.
- 3) Vadlīniju un metožu trūkums, kā bērnām tiek izskaidrotas viņa procesuālās tiesības administratīvajā, civilprocesā un kriminālprocesā bērnām saprotamā veidā, vieglā valodā, pielietojot dažādas komunikācijas metodes.
- 4) Vadlīniju un metožu trūkums bērna viedokļa noskaidrošanai, jo šobrīd psihologu profesionālā darbība normatīvajos aktos nav reglamentēta, tai skaitā psihologu pielietotās metodes, darbības uzdevumi, utt.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5.² pantā noteiktajam, psihologi sniedz atzinumu lietās, kas saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību, tai skaitā, lai noskaidrotu un atspoguļotu tādējādi bērna viedokli. Visbiežāk šie atzinumi kalpo kā pierādījums tiesā. Pētījuma laikā tika iegūta informācija, ka psihologu sniegtajā atzinumā ne vienmēr tiek atspoguļots bērna viedoklis par konkrētajiem apstākļiem; bieži atspoguļo ieteikumus, kas atbilstu bērna labākajām interesēm, interpretējot faktus, kurus iesniedzis konkrētais atzinuma pieprasītājs, kā rezultātā vienā lietā Administratīvajā tiesā tika iesniegti 3 dažādi atzinumi, atbildot uz identiskiem jautājumiem vienas lietas izskatīšanas ietvaros.

Ņemot vērā iepriekš minēto, kā arī atbildot uz Labklājības ministrijai iesniegtajiem priekšlikumiem, vēlamies sniegt RC ZELDA viedokli par nepieciešamajiem grozījumiem bāriņtiesu darba un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidei.

1. Viedoklis attiecībā uz grozījumiem Bāriņtiesu likumā

1.1. Ierobežojuma noteikšana pēc vecuma, ir diskriminējoša. Lai ierobežojums būtu attaisnojošs, ir jābūt objektīvam pamatam. Vecuma ierobežojums - 25 gadi - ir noteikts Bāriņtiesu likumā, un tas ir bijis spēkā kopš likuma spēkā stāšanās 2007.gada 1.janvārī. Grozot normu un paaugstinot vecuma ierobežojumus, būtu jābūt pietiekamam pamatojumam, ka esošais regulējums nedarbojas un ir objektīvi pierādījumi, kas liecina, ka vecuma limits ir jāpaaugstina. Ja tādi ir iegūti, RC ZELDA vēlētos ar tiem iepazīties un sniegt savu viedokli turpmākai diskusijai.

1.2. Attiecībā uz priekšlikumu ieviest kritēriju „nevainojama reputācija”, RC ZELDA uzskata, ka turpmākai diskusijai būtu jāvirza konkrētāki priekšlikumi, kas tiek vai netiek uzskatīts kā „nevainojama reputācija”. RC ZELDA atbalstītu priekšlikumu, ka par bāriņtiesas locekli/priekšsēdētāju nevar ievēlēt personu, kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem pret bērnu, persona, kurai pārtrauktas aizgādības tiesības utml.

1.3. RC ZELDA piekrīt, ka darbiniekam, kurš strādā bāriņtiesā, būtu jāpārzina bāriņtiesas kompetencē esošie jautājumi, un ir nepieņemami, ka profesionālā apmācība notiek pēc tam, kad persona stājusies amatā. Tomēr, pirmkārt, personām, kuras izraugās bāriņtiesu darbiniekus vajadzētu izvērtēt pretendentu esošo pieredzi. Pretendentu, kuram trūkst nepieciešamā pieredze un zināšanu, nevar pieņemt darbā. Kurša saturam par bāriņtiesas darbu būtu jābūt vērstam uz zināšanu padziļināšanu, nevis mācībām par vispārējiem bāriņtiesu darbības principiem.

1.4. RC ZELDA piekrīt, ka jau šobrīd pastāv riski, ko rada amatu apvienošana saistītās institūcijās. Kā piemēru minot Ropažu novada pašvaldību, kur bāriņtiesas locekle pilda arī sociālā dienesta vadītājas pienākumus, turklāt bāriņtiesas sekretāre ir dzimtsarakstu nodaļas vadītāja. Pastāv risks, ka personas – sociālā dienesta klienti/pašvaldības iedzīvotāji zaudē uzticību pašvaldībā esošajām institūcijām un izvairās no turpmākas sadarbības. Jo īpaši situācijās, kurās ir tendence saņemt personai negatīvu lēmumu saistītās institūcijās, kurās amatu apvienošanas kārtībā darbojās vienas un tās pašas personas. Turklāt nav iespējams pārraudzīt personas *sensitīvo* datu izmantošanu.

2. Jau šobrīd bērna izņemšana no ģimenes ir pieļaujama tikai kā galējais līdzeklis. Uz to norāda gan apstākļi, kas jākonstatē, gan lēmuma pieņemšanas veids – vienpersonisks lēmums. Sākotnēji valsts (tajā skaitā arī pašvaldības) pienākums ir nodrošināt visu nepieciešamo atbalstu ģimenei ar bērniem. Tādējādi būtu nepieciešams sākotnējs izvērtējums vai šāds atbalsts ir bijis un cik efektīvs, kā personas ir sadarbojušās ar sociālo dienestu. RC ZELDA ir novērojusi, ka pašvaldībās, kurās ir laba *starp-institucionālā* sadarbība, ātrāk un efektīvāk tiek atrasti risinājumi, lai aizsargātu bērna labākās intereses un bērnam būtu tiesības uzaugt ģimenē. RC ZELDA lūdz izskatīt priekšlikumu iekļaut likumā normu, ka bērna dzīves apstākļu pārbaudē obligāti kopā ar bāriņtiesas pārstāvjiem piedalās sociālais darbinieks. Turklāt sociālajam dienestam nereti ir plašāka informācija par ģimeni, ko tas varētu nodot bāriņtiesas darbiniekam.

3. Lēmuma pieņemšanas procesuālā kārtība

3.1. Pilnībā piekrītam, ka nepieciešams skaidri noteikt kritērijus, vadoties pēc kuriem bāriņtiesas loceklis var pieņemt vienpersonisku lēmumu par bērna izņemšanu no ģimenes. Tomēr jautājums ir, vai bērna izņemšanai ir jābūt ar tiesas lēmumu apstiprinātai? Vai tomēr pietiek ar koleģiālu bāriņtiesas lēmumu, kas pieņemts 24 stundu laikā pēc vienpersoniskā lēmuma pieņemšanas. Tālāk šo lēmumu varētu pārsūdzēt tiesā, kur lietas par bērnu tiesību jautājumiem jāizskata ārpus kārtas.

3.2. Tāpat bērna ievietošana ģimenei **tuvākajā** audžuģimenē, krīzes centrā vai bērnu aprūpes iestādē ir absolūti nepieciešama. RC ZELDA ir ziņas par vairākiem gadījumiem, kad bērni ārpusģimenes aprūpē ievietoti tik tālu, ka nav iespējams viņus apmeklēt vai tas rada nesamērīgi lielas grūtības. Īpaši svarīgi tas ir ģimenes saišu uzturēšanai. Turklāt pirmkārt, vienas ģimenes bērni nav šķirami, otrkārt, valstij ir pienākums bērna ārpusģimenes aprūpes laikā veikt nepieciešamos pasākumus bērna un vecāku atkalapvienošanās nodrošināšanai.

3.3. Bērna izņemšana no ģimenes vienmēr būs traumatiska. Tādēļ jautājums ir – kā nodarīt pēc iespējas mazāku kaitējumu un pēc iespējas mazāk radīt negatīvas sekas bērnam. Vardarbīga izņemšana no ģimenes jau šobrīd nav saskaņā ar likumu. Nav nepieciešams likumā atrunāt principus, kas pēc būtības ir deklarēti jau kā normatīvo aktu mērķis. Lai turpmāk nepieļautu šādu praksi, ir jāiegulda pietiekami resursi tiesībsargājošo iestāžu darbinieku izglītībā un jāpalielina to kapacitāte.

4. Uzskatām, ka papildus Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai, tiesībsargam, atsevišķos gadījumos arī Veselības inspekcijai, nav jāveido atsevišķa/jauna iestāde bāriņtiesu pārraudzības

organizēšanai, ekspertīze un profesionalitāte jau ir pieejama esošajās iestādēs, bet kā jau 3.3.punktā minēts, ir jāiegulda pietiekami resursi tiesībsargājošo iestāžu darbinieku izglītībā un jāpalielina to kapacitāte.

5. Pieejamā juridiskā palīdzība, lēmumu pārsūdzēšanas kārtība

5.1. RC ZELDA uzskata, ka likumā ir jānosaka precīzs lietu izskatīšanas termiņš, kas skar bērnu tiesiskās attiecības, un, kas atbilstu Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.pantā izvirzītajām prasībām. RC ZELDA uzskata, ka lietu izskatīšana 30 dienu laikā atbilstu bērna labākajām interesēm.

5.2. Paralēli tam būtu jāapsver iespēja sniegt valsts nodrošināto juridisko palīdzību tieši bērnam. Situācijās, kur pastāv strīds starp bērnu un vecākiem, domstarpības var atrisināt caur bāriņtiesu, tomēr, ja tas neizdodas, tad bērnam nav efektīvu iespēju pārsūdzēt lēmumu tiesā. Viņam faktiski nav nekādas pieejas tiesību aizsardzības līdzekļiem, izņemot caur likumiskajiem pārstāvjiem.

5.3. Viens no risinājumiem bērna interešu un tiesību pārstāvja nodrošināšanai jau ir iestrādāts un praksē efektīvi tiek pielietots Rīgas reģionā. Proti, Administratīvā procesa likuma 21.panta otrajā daļā paredzēts, ka *„ja tiesa uzskata, ka nepilngadīgās personas likumisko pārstāvju vai likumisko pārstāvju un nepilngadīgās personas intereses ir savstarpēji atšķirīgas, tā pēc sava ieskata, izprasot bāriņtiesas viedokli, par nepilngadīgās personas pārstāvi var noteikt arī citu personu vai lūgt bāriņtiesu iecelt nepilngadīgajai personai sevišķo aizbildni šīs personas tiesību un interešu aizsardzībai konkrētajā lietā”*. Lai veicinātu bērna labākajām interesēm atbilstošu praksi RC ZELDA uzskata, ka jāizstrādā atsevišķa atbalsta programma/finansēšanas mehānisms bērna interešu pārstāvim – sevišķajam aizbildnim, jo šobrīd nav daudz tādu personu, kuras uzņemas šo pienākumu pildīt sabiedriskā kārtā, bez atlīdzības, un, kuras ir speciālisti bērnu tiesību aizsardzības jomā, un kuras ir gatavas apvienot šo pienākumu ar tiešo darbu.

5.4. RC ZELDA piekrīt, ka pārsūdzēto bāriņtiesu lēmumu skaits nav bāriņtiesu lēmumu kvalitātes un pamatotības rādītājs, bet drīzāk atspoguļo situāciju, ka cilvēkiem nav pieeja tiesību aizsardzības mehānismiem, viņi nav informēti par savām tiesībām skaidri un saprotami. Papildus tam nav pieeja valsts nodrošinātai juridiskajai palīdzībai administratīvajā procesā, kas neatbilst bērna labākajām interesēm.

RC ZELDA vēlas vērst Jūsu uzmanību uz to, ka šobrīd aplūkoti nelieli labojumi, kas veicinātu bāriņtiesu pašreizējās darbības uzlabošanu un veiktu procesuālas izmaiņas bāriņtiesu lēmumu pieņemšanas kārtībā, un to izpildes pārraudzībā. Kopumā jāatzīst, ka pozicionējot šo iestādi – bāriņtiesu kā tiesu un deleģējot tai tiesas funkcijas, bet neuzliekot bāriņtiesu locekļiem atbildību par pieņemtajiem lēmumiem, bāriņtiesa neīsteno tās darbības galveno principu - prioritāri nodrošināt bērna vai aizgādībā esošās personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzību, kā rezultātā lēmumiem trūkst „kvalitātes”, nereti iztrūkst pamatojums, vai tie balstīti uz subjektīviem apsvērumiem, neanalizējot lietas faktiskos apstākļus kopsakarā ar bērna labākajām interesēm. Tādējādi RC ZELDA uzskata, ka būtu nepieciešams apsvērt iespēju pārveidot bāriņtiesas par specializētām ģimenes tiesām ar visām no likuma izrietošajām prasībām un saistībām.

Turklāt neveicinot sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu izveidi un to attīstīšanu, bāriņtiesu pieņemtais lēmums par bērna nodošanu ārpusģimenes aprūpē ir vienīgais un galīgais instruments bērna tiesību un interešu aizsardzībai, kas tomēr neatbilst bērna labākajām interesēm, un bērna tiesībām uzaugt bioloģiskajā ģimenē. RC ZELDA ir secinājusi, ka lielākajā daļā pašvaldību nav iespēja sniegt individualizētus pakalpojumus ģimenēm, kurās pastāv riski bērna

tiesību un interešu neievērošanai. Uzskatām, ka pašvaldību piedāvātās psihologa konsultācijas nespēj veicināt vecāku ar zemām prasmēm spēju apkopt un aprūpēt savus bērnus; tāpat arī aizgādības tiesību atjaunošana fiziskas vai emocionālas vardarbības gadījumā pret bērnu bez zināšanām bērnu emocionālās audzināšanas jomā nebūs ne sekmīga, ne pamatota.

Ar cieņu

RC ZELDA direktore

Ieva Leimane – Veldmeijere

A.Mazapša, S.Skirmante

22062460, 27650303, 67442828